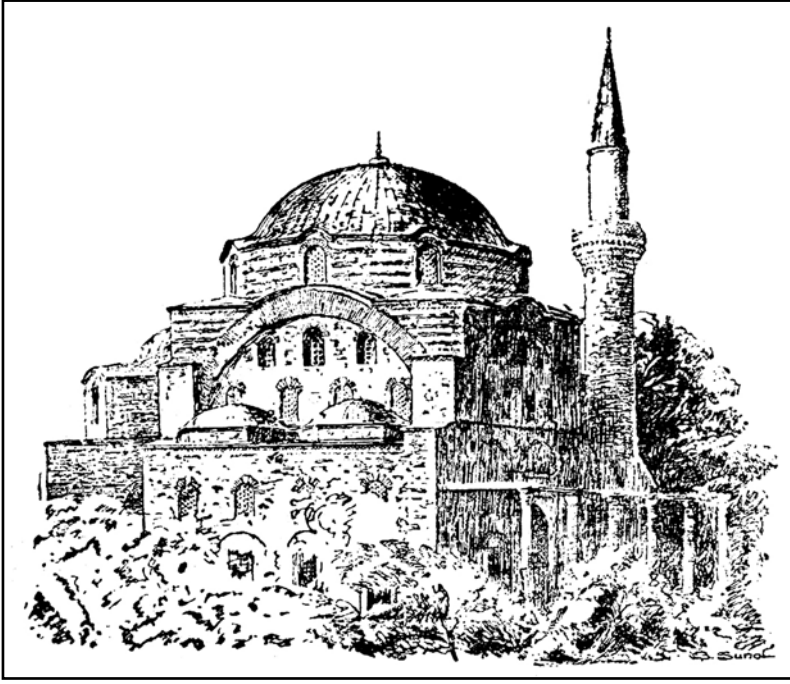

Rûmî Mehmed Paşa Camii 1471-72

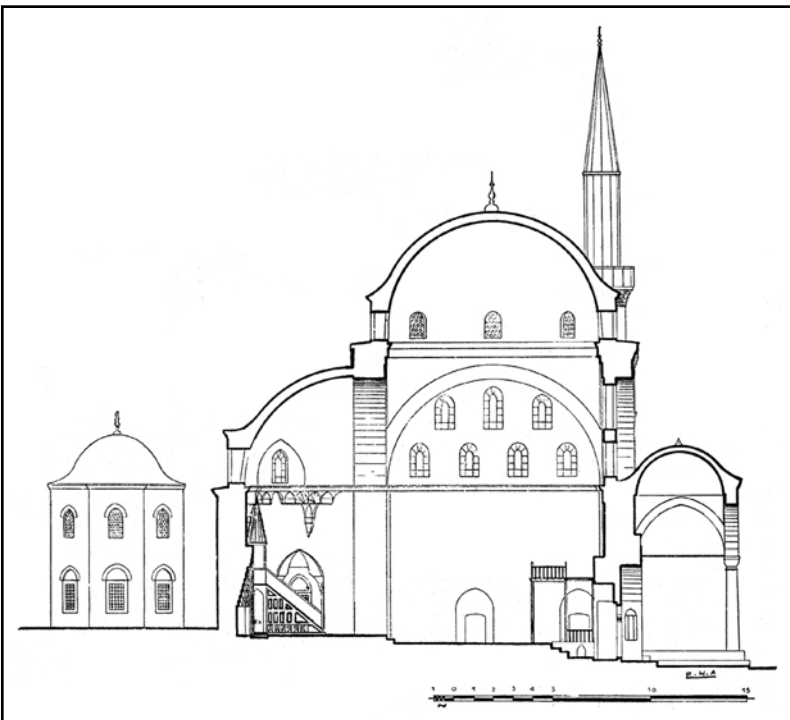

Üstte, Rum Mehmed Paşa Camii'nin bir resmi ile altta ve yanda, Ekrem Hakkı Ayverdi'nin çizdiği, Rum Mehmed Paşa Camii planları..

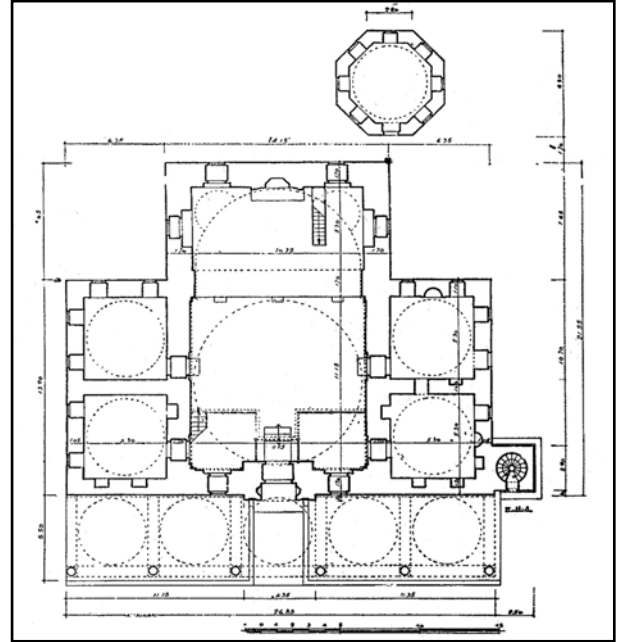
Kaynak: Türk Sanatı Tarihi

İstanbul'un fethinden sonra yapılan camilerin kronolojik sıralamasında önemli örneklerden birisi de Üsküdar'daki Rum (Rûmî) Mehmed Paşa Camii ve külliyesidir. Bânîsi Rum asıllı Osmanlı veziri Rum Mehmed Paşa'dır ve Osmanlı İmparatorluğu döneminde İstanbul'un Anadolu yakasına yaptırılan ilk cami olma özelliğini de taşımaktadır. Çevresindeki çok sayıda bina arasına sıkışıp kalmış olan cami, denizden rahatlıkla görülebilmesine

rağmen, Üsküdar'ın karışık sokakları arasında bulunması zor bir yerdedir. Bu nedenle kısa bir tarif yapmamız gerekmektedir.

Rum Mehmed Paşa Camii, Şemsi Paşa meydanının hemen yanındadır. Şemsi Paşa Caddesi, Eşref Saat Sokağı ve Şemsi Paşa Bostanı Sokağı ile çevrili alanı kaplar. Camiin hemen önünde Şerefâbâd Kasrı, Adliye Camii ve karakolu, İkinci Sultan Mahmud Çeşmesi, Abdülaziz Efendi Namazgâhı ve tam köşede ise harap durumda olan Şerefâbâd su deposu bulunmaktadır. Camiin avlusuna, Eşref Saat Sokağı'na açılan ve Medrese Kapısı adı verilen bir kapıdan, 8-10 basamakla çıkılarak girilmektedir.

Yapımına 1469 yılında bağlanan cami, 2 yıllık inşaat sürecinin ardından 1471-72 yılında tamamlanarak ibadete açılmıştır.

Bu arada cami ile ilgili ayrıntılı bilgilere geçmeden önce, bânîsi ve Osmanlı'nın en ilginç vezirlerinden olan "Rum Mehmed Paşa" nın kimliği hakkında bilgi vermeyi uygun bulmaktayım.

RUM MEHMED PAŞA KİMDİR ?

Rum Mehmed Paşa, Fatih Sultan Mehmed devri Sadrazamlarındandır.

Osmanlı saray okulu olan Enderun'dan yetişmiştir. Saraydan çıktıktan sonra Beylerbeyi, Serdar ve Vezir görevlerinde bulunmuş, 1466 yılında Mahmud Paşa'nın yerine Sadrazam olmuştur 1470 yılında da azledilerek idam edilmiştir

İstanbul'un fethinden sonra Fatih'in halletmesi gereken en önemli konu Çandarlı meselesiydi. Fatih, Çandarlı Halil Paşa'dan çok çekmişti. Şehzade İken babası İkinci Murat'ın Manisa'da tespihe oturması (yani padişahlıktan çekilmesi) üzerine iki kez devletin başına geçme fırsatı yakalamış ancak Çandarlı gibi Paşaların "Devlet'in varlığı tehlikede" demeleri üzerine padişahlığı tekrar babasına teslim etmek zorunda kalmıştı. Çandarlı'nın, İstanbul'un fethine karşı olduğu, fethi geciktirmek istediği ve Bizans'tan rüşvet aldığı söylentileri vardı. Bu suçlamalar ve bir süre önce Fatih Sultan Mehmed'in padişahlığına karşı çıkmış

olması nedeniyle Fatih, Çandarlı'yı idam ettirdi.

Önde Şemsî Paşa Camii, arkasında Rum Mehmed Paşa Camii ve geride ise Ayazma Camii görülmektedir.

Fotograf:
H.Veysel
Güleryüz.

Rum Mehmed Paşa Camii'nin son cemaat yeri.

Fotograf:
H.Veysel
Güleryüz.

Rum Mehmed Paşa Camii'nin son cemaat yerindeki kemerler ve sütunlar görülmektedir..

Fotografılar: H.Veyssel Güleriyüz.

Rum Mehmed Paşa Camii'nin, sonradan yapılan ilave bir kapı ile çirkinleştirilmiş cümle kapısı. Altta; Cümle kapısının üzerindeki Arapça kitabe.

Fotograf: H.Veyssel Güleriyüz.

Çandarlı'nın idam edilmesiyle Osmanlı'da devşirme vezirler dönemi başlamış ve devletin üst yönetimi çoğunlukla Türk olmayanlara bırakılmış oldu. Bu vezirler içerisindeki Veziriazam Rum Mehmed Paşa hâlâ İstanbul'u Konstantiniyye olarak görmekte ve Bizans'ı hayal etmekteydi. Bu nedenle de Rumluğa hizmetten kaçınmıyordu. İstanbul'un yerlisi bir Rum ailenin çocuğuydu, sözde Müslüman olmuş Osmanlı'nın gözünde itibar kazanmış ve Fatih tarafından veziriazamlığa getirilmişti. Çok akıllıydı ancak bu aklını Osmanlılığa ve devlete ihanet olarak kullanıyordu. Fatih'in devletin gelirlerini artırmak istediği bir sırada Rum Mehmed Paşa, Fatih'e bir ekonomik yöntem sundu. Bu yöntemle mağdur durumda kalan Rumlar, İmparatorluğun gümrük vergileri, maden ocakları vs. gibi en zengin gelir kaynaklarına sahip oldular. Bunlardan Mesih Paşa gibi

Müslüman olmuş ve büyük haslar elde etmiş onların dışında, Hristiyan kalan Paleoglar da çeşitli has ve zeametle ve mukataalar (kiralıklar) elde ettiler. Bunlar Selanik, Serez ve çevresinde sahip oldukları çeşitli gelir kaynaklarından sonra, Galata ve Gelibolu gibi önemli gümrük alanlarını da ele geçirdiler. Bunun dışında İtalyanlar ve özellikle Floransalılar da Fatih'in cömert ihsanlarından geniş ölçüde yararlanmışlar ve darphaneler, gümrükler, şaraphanelerin yönetimleri ve gelir kayraklarını da ele geçirmişlerdir.

Böylece Rum Mehmed Paşa padişaha verdiği akilla soyunun yüzyıllar boyu refahını sağlamıştır. Rumlar için bunları yapan Veziriazam Osmanlılar için de tam tersini yaptı, Karamanoğulları için sefere çıktığında Konya ovasında bir katliam yaparak İstanbul'un fethinin acısını çıkarmak istedi. Önce Larende'de mescitleri ve medreselerini yaktı, yıktı ve harabetti. Şehrin kadınlarını ve oğlanlarını çırılçıplak soydu. Ereğli'yi ve köylerini harabetti. Ancak sonu çok kötü oldu. Tarihi kayıtlara göre, Fatih onu bir gün "it gibi boğdurdu".

RUM MEHMED PAŞA CAMİİ

Cami, mimari olarak Bizans ve Osmanlı esintilerini bir arada taşımaktadır. Özgün plânda bir külliye olarak tasarlanan caminin medresesi, hamamı ve imareti günümüze ulaşmamıştır. Ancak, caminin çevresindeki bazı duvar

kalıntılarının hamam ve imarethaneyle ait olduğu bilinmektedir.

Hadikatü'l Cevami'de Rum Me-

Camiin iç görünümü.

Fotograf: H.Veysel Güteryüz.

Rum Mehmed Paşa Camii'nin Mihrab'ı.

Fotograf: H.Veysel Güteryüz.

Rum Mehmed Paşa Camii'nin ahşap minberi.

Fotograf: H.Veysel Gülerüz.

Rum Mehmed Paşa Camii ile ilgili aşağıdaki bilgiler yer almaktadır:

"Rûm Mehmed Paşa Câmii

Bânîsi Rûm Mehmed Paşa'dır ki Fâtih Sultân Mehmed Hân vüzerâsından olup bir rivâyetde Mahmûd Paşa-yı Velî'nin sadâret-i evvelîsi azlinde vezîr-i a'zâm olup 875 senesinde azl ve katl olundukda hâric-i câmi'-i mezkûrda vâkî' türbe-i mahsûsada defn olundu bunun üzerine İshak Paşa nâ'il-i mühr-i vezâret olup iki sene mürûrunda tekrar Mahmûd Paşa sadr-ı a'zâm olmuştur bu

Rum Mehmed Paşa Camii'nin içinden cümle kapısına doğru bir görünüm.

Fotograf: H.Veysel Gülerüz.

rivayet takvim târihî beyânıdır lâkin Kara Çelebizâde Abdülazîz Efendi merhum vezîr-i mezbûrun vezâretini kayd etmemişdir Mahmûd Paşa'nın sadâreti meyânında fakat İshak Paşa'yı zikr eder câmi'-i mezbûr muhtasarca bünyâd olunub medrese ve karîbinde bir hamâm ve şâdirvân ve sâ'ir levâzımâtı mevcûddur elân medresesi harabdır mahallesi vardır"

9 (Rum Mehmed Paşa Camii)

Bânisî Rûm Mehmed Paşadır ke Fâtih Sultan Muhammed Khan وزیراستدن اولوب برروایتده محمود پاشای ولینک صدارت اولیسی عزلتده وزیر اعظم اولوب ۸۷۵ سنه سنده عزل و قتل اولدوقده خارج جامع مذکورده واقع تربه مخصوصده دفن اولندی بونک اوزرینه اسحق پاشانائل مهر وزارت اولوب ایکی سنه مرورنده تکرار محمود پاشا صدر اعظم اولمشدر بوروایت تقویم تاریخی بیایدیر لکن قره چلبی زاده عبدالعزیز افندی مرحوم وزیر من بونک صدارتنی قیدایتماشدر محمود پاشانک صدارتی میاننده فقط اسحق پاشای ذکرایدیر جامع من بور مختصرجه بنیاد اولتوب مدرسه و قرینده برجام و شادروان و سائر لوازماتی موجوددر الآن مدرسه سی خرابدر محله سی وارد

Câmiin Yapısı

Câmi, Üsküdar'da, İstanbul Boğazı'nı gören bir tepe üzerinde, Şemsi Paşa sırtlarındadır. Bursa'daki ilk camiler gibi ters T şeklinde bir plân üzerinde yapılmıştır.

Camiin set şeklindeki iç avlusuna iki kapıdan girilir. Son cemaat yerini altı sütunlu bir sundurma saçak örtmektedir. Sütunlar beyaz ve kırmızı dalgalı mermerlerdendir. Soldaki sütunlardan birisi iki yerinden çemberlenmiştir. Son sütun ise dört parça başka başka cinsten taşlar üst üste bindirilmek suretiyle yapılmıştır ki, buna bindirdirek derler.

Camiin sütun başlıkları düz ve basittir. Bizans başlıklarının benzeri olarak yapıldıkları tahmin edilebilir. Sağında istalaktitli bir minaresi vardır. Minarenin şerefesinde istalaktit bulunduğu gibi bu sanat minarenin pabucunda da görülmektedir. Minarenin taştan oyma şerife korkuluklarında altı köşeli yıldızlar vardır Son cemaat

yerine camiden ve kanatlardan solda bir, sağda da üç pencere açılmaktadır. Cümle kapısı adı küfeki taşından yapılmıştır. Üstünde yeşil zemin üzerine hakkedilmiş, karışık yazılı iki satırlık Arapça bir kitabe vardır. Kitabenin son satırında tarih belirtilmektedir.

قال في تاريخه « منا تقبل ربنا » ٨٧٦

Kâle fî lârihi minnâ tekabbel rabbenâ (876).

Yani 1471-1472 yılında yapıldığı belirtilmektedir.

Cephesinde 5 kubbeli bir revak

vardır ve bunun ortasında yer alan cümle kapısından cami içine girilir. Cümle kapısına sonradan çirkin görünümlü bir metal kapı eklenmiştir.

Merkez sahnın iki tarafında ocaklı ikişer oda vardır. Bursa'da Yeşil Cami'de olduğu gibi bu merkez sahnın Kible tarafında zeminden 35 santim kadar yüksek ve onun yansı kadar, dışarıya taşmaktadır. Mihrab ile minber bu bölümde yer almaktadır.

Merkez sahnın 11 metre çapında bir kubbe ile örtülmüştür. Kasnağında

sekizi sağır olmak üzere 16 pencere vardır. Bu kubbe kapı tarafında askılarla duvarlara mihrap tarafında büyük bir kemerle duvarlara girmiş iki payandaya oturmaktadır. Kible tarafından büyük bir yarım kubbe ana kub-beye dayanmıştır. Yarım kubbenin iki köşesinde birer pençeli iki oval yarım kubbe daha vardır. Yarım kubbelerin dört bir tarafında büyük istalaktitler vardır.

Minberi ahşaptır. Kible tarafında ve yanlarında ikişer pencere, üç taraftaki ayna duvarlarda da yedişer pencere vardır ki, caminin toplam olarak otuz sekiz penceresi bulunmaktadır. Tek büyük kubbenin örttüğü sahnın sağında ve solunda ikişer kapı bulunmaktadır. Bunlar caminin ikişer

Camiin kubbesinin sahnından görünümü.

Solda; Minaresinin dışarıdan görünümü.

Fotograflar: H.Veyssel Güleriyüz.

Rum Mehmed Paşa Camii'nin şerefesindeki mukarnas süsler.

Fotograf: H.Veyssel Güleriyüz

Minarenin kaidesindeki süsler

Altta; caminin sol tarafından, dışarıdan görünümü.

Fotograflar: H.Veyssel Güleriyüz.

kubbeli ve ikişer odalı olan kanatlarına açılmaktadırlar ki önceleri bunlar camiin ziyafethane ve tabhaneleriydi. Sonradan soldaki kanat tekke halinde kullanılmıştır. Bu kısımlardan da yanlara birer kapı açılmaktadır. Kanatların kubbeleri sağırdır.

Mihrabın bulunduğu sahn ise

yarım bir kubbeye sahiptir.

Merkez sahnın kare plânından kubbenin dairesel kaidesine geçmek için köşelere üçgen kesitli küresel biçimde bingiler yapılmıştır. Yarım kubbe ise köşelerde birer tonoz bingiye oturur.

Duvarlar taştan fakat büyük kemerler tuğladandır. Kubbe kasağı kısa ve dairesel olup sekiz penceresi vardır.

Minaresi ve revakı harap olduğundan tamir görmüş ve revak üstüne sonradan ahşap bir çatı yapılmıştır, Yarım kubbesi ve bina kütlesi itibariyle Bursa üslubundaki camilerden farklı olan bu caminin biraz Bizans karakterinde olması onun Bizanslı ustalar tarafından yerel yapı tekniklerine göre yapılmış olduğunu düşündürmektedir.

RUM MEHMED PAŞA TÜRBESİ

Türbe, cami ile birlikte Rum Mehmed Paşa'nın sağlığında yapılmıştır. Klasik Osmanlı türbe mimarisindeki bu yapı düzgün kesme taştan sekizgen planlıdır.

Caminin mihrap duvarı tarafında, köşede bulunan türbenin üzeri karnaksız, duvarlar üzerine oturan bir kubbe ile örtülmüştür. Türbenin üstte sekiz, altta da yedi penceresi bulunmaktadır. Bunlardan alt sıra pencereler dikdörtgen söveli, üst sıra pencereler de sivri kemerlidir.

Türbenin içerisi bezeme yönünden son derece basittir. Yalnızca 19. yüzyıl sonlarında onarıldığına işaret eden geç devir kalem işleri bulunmaktadır.

Türbede Rum Mehmed Paşa'nın yanı sıra Nazır Paşazade Mehmed

Efendi, Nazır Hançerli Ayşe Sultan ve Paşa'nın kızları olan Yiğimnaz Hanım (1502), Aynülhayat Hanım (1507) ve paşanın oğluna ait olmak üzere altı mezar bulunmaktadır. Türbenin çevresinde mezar taşlarından oluşan bir hazire de vardır.

Mehmed Paşa'nın ölüm tarihi hakkında tarihçiler arasında farklılıklar bulunmakta ve bu tarih 1470 ile 1474 arasında verilmektedir. Ancak, Rum Mehmed Paşa "Şehr-i Safer sene 875 tarihi Saferü'l-hayrında" vefat etmiştir ki, bu Hicri tarih, Ağustos 1470 Milâdi tarihinin karşılığıdır.

Rum Mehmed Paşa'nın, Osmanlı Devleti'nin 33. Şeyhülislâmı Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi'nin büyük amcası olduğu söylenir. Abdülaziz Efendi'nin (1591-1657) babası Rumeli Kazaskeri Karaçelebizâde Hüsameddin Efendi, Rum Mehmed Paşa Camii

Caminin kible tarafından, dışarıdan görünümü.

Fotograf: H. Veysel Güleriyüz.

*Rum Mehmed Paşa Camii'nin Kible yönünden, türbe ve haziresiyle birlikte görünümü.
Fotograf: H.Veysel Güleriyüz.*

cemaatindendi. İki kere Sadrazam olmuş olan İzzet Mehmet Paşa'da Rum Mehmed Paşa'nın soyundan olup 1198 Rebiyülevvelinin 13'ünde (5 Şubat 1784) Belgrad'da vefat etmiştir. İstanbul'da Balıkpazarı Kapısı dışında, Haliç kıyısında bugün mevcut olmayan bir camii vardı.

Ankara'da günümüzde Anadolu Medeniyetleri Müzesi olan Kurşunlu Han da Rum Mehmed Paşa tarafından yaptırılmıştır.

*Rum Mehmed Paşa Camii'nin yukarıdan görünümü.
Fotograf: H.Veysel Güleriyüz.*